

Tirade 23 (1979) 1 (jan.), 10-22

J. de Kadt

IS DIT GORTER ?

Natuurlijk dienen we dankbaar te zijn dat er nu eindelijk een omvangrijk, samenvattend, boek over Herman Gorter is verschenen, al is het jammer dat: 'Acht over Gorter' onder redactie van Garnt Stuiveling, bij Querido in 1978 uitgekomen, niet een samenhangend boek kon worden. Zoals de ondertitel al aangeeft, hebben we in deze bundel van bijna 400 bladzijden: 'Een reeks beschouwingen over poëzie en politiek'.

Maar gelukkig óók een levensbeschrijving door Stuiveling, die als uitgever van Gorters Verzameld Werk wel het meest op de hoogte is met de levensloop van de man die een centrale figuur in de Nederlandse cultuur blijft, omdat hij onze grootste dichter was.

Gorter was dat, toen de in 1864 geboren, in 1889 zijn: 'Mei' publiceerde.
Hij is het nog steeds, nadat hij in 1927 overleed.

Al het andere is van bijkomstige aard.

Het leven houdt ons in spanning omdat uit dat leven deze poëzie voortkwam, wier waarde tot het laatst toe van een gehalte bleef dat ons met eerbied en bewondering vervulde.

Werk en leven dienen dan ook in zo'n bundel centraal te staan.

Men zal het gaarne vergeven als in zo'n bundel een opstelletje over Gorter als pionier op sportgebied – wat hij in het suffige Nederland van zijn jeugd óók was –, ontbreekt.

En indien het omvangrijke opstel in dit verzamelwerk, (een van bijna 100 blz.), er een is, van M. F. Fresco: 'Herman Gorter en de klassieke oudheid', dan zou dat alleen in overeenstemming zijn met de aard die een dergelijk verzamelwerk dient te hebben, indien Gorter een groot en oorspronkelijk schrijver over die oudheid was geweest en indien het beleven van die klassieke oudheid van essentieel belang, voor de dichter Gorter zou zijn

geweest. Nu is het duidelijk uit het vertoog van Fresco, dat Gorter inderdaad zowel de klassieke dichters interpreteerde naar de gevoelsbehoeften die voor het werken van de dichter Gorter nodig waren, als het klassieke wereldbeeld vormen en plaatsen gaf waaraan hij inspiraties kon ontleen. Dat hij op die wijze in botsing kwam met de interpretaties die in Gorters tijd tot de gangbare behoorden, kan ons, niet-klassici, eventueel koud laten, maar wij zullen dan moeten aanvaarden dat hij geen werkelijk inzicht aan de wetenschap op dit gebied kon toevoegen, noch aan de algemene historische- en cultuur-onderzoekingen.

De betekenis van die levenshouding zou blijken toen hij later tot het zoeken van een levenshouding, een algemeen filosofisch inzicht, een algemeen maatschappelijk, cultureel en politiek inzicht, en een 'politiek' zou overgaan.

* * *

In deze bundel over Gorter hebben we intussen de kroniek van zijn leven gelezen. Stuiveling heeft de gewoonte alle belangrijke feiten nauwkeurig en helder te registreren. Men betreurt het alleen dat zijn aandeel in dit boek niet groter is, want men zou heel wat van de andere delen, zoals die geworden zijn, willen missen en heel wat meer feitelijkheden over het leven van Gorter willen vernemen.

Dit leven immers gaat telkens naar hoogtepunten. En die hoogtepunten zijn die gedichten, die verzen, fragmenten, bundels, pogingen tenslotte om tot die epen te komen die tenslotte de hoogste uitdrukking aan zijn dichterschap zouden moeten geven.

* * *

Immers wat is de werkelijke betekenis van de verhouding van Gorter tot de 'Tachtigers'? Ze waren eigenlijk al een uitgebloeid en kibbelend gezelschapje toen Gorter in hun kringetje binnenkwam met zijn wonderbaarlijk Meigezang. Zeker er waren een paar treffende sonnetten van Kloos geweest en wat critische proclamaties van wat er eigenlijk behoorde te komen en hoe suf het nu allemaal was, zoals Van Deysel het in zijn boodschappen uit die wonderbaarlijke wereld van de Fransen en van Zola verkondigde en Kloos het statig bevestigde, alsof hij nog onnoemelijk veel te

verkondigen had. Maar vrijwel alles wat ze aan 'eigen werk' naar voren brachten was een Duits-Romantisch sprookje geweest: de Kleine Johannes van Van Eeden!

En daarna, na 'Mei' dus, kwam Gorter weer, met Verzen, die men niet begreep en die gevolgd werden door aanlopen tot Verzen, wéér van Gorter, die Van Deyssel tot een geestdrift brachten, maar die de rest van de kringen lieten vragen: is dat niet het einde van wat nog door woorden tot uitdrukking kan worden gebracht? En dan komen de 'scheld-sonnetten' van Kloos, die noch als scheldstukken, noch als rijmelarijen meer toonbaar waren, maar alleen als aankondigingen van een failliet.

Aan dat failliet zou Verwey zich onttrekken, door serieus literair en cultureel werk dat men kan respecteren, als men maar erkent dat dit nooit meer kan toekomen aan het wonder dat beloofd was en dat door Gorter was bereikt. Van Deyssel trekt zich terug in die curiositeiten waarin zonderlinge mannekes behagen scheppen. En Kloos zal nog jarenlang in onnoemelijk slechte verzen en nog eindeloos vervelender proza blijven verkondigen dat hij een supergenie is, die een grootse literatuur heeft geschapen, die nog eindeloos bloeit!

Maar Gorter beseft dat hij, en zijn vrienden van een korte periode, zijn ondergegaan en hij wil tot het inzicht komen hoe dat kon gebeuren hoe de weg naar het grootse weer kan worden gevonden.

Uit de beschouwingen die Endt in deze bundel in de bijdrage: 'Herman Gorter en de Tachtigers' aan deze periode geeft, zal men weinig ontleen dat duidelijk maakt waarom de ondergang van een clubje literatoren zo'n rol in het leven van Gorter moest spelen, dat de wereld opnieuw moest worden begrepen en ook nog moest worden veranderd, om verder te kunnen leven en werken. Maar Gorter moet weldra Spinoza vinden, om te ontdekken dat hij er nog altijd niet is. En daarna moet hij Marx vinden en een nieuwe heilsleer van het Marxisme om voor het eerst de ware weg naar het dichterschap te vinden, die hij nooit meer zal verlaten, een weg die samenvalt met de ware weg naar het socialisme en het inzicht in alle dingen.

Over de weergeboren Gorter gaat de rest van het boek.

* * *

Intussen moet vastgesteld worden dat het opstel over het eerste stukje van die weg, dat van A. L. Constandse: 'Herman Gorter en Spinoza,' het beste stukje van het boek is. Want Constandse weet genoeg, zowel over Gorter als over Spinoza om duidelijk te maken dat Gorter bij Spinoza wel inzicht had kunnen vinden en méér dan dat, zelfs wijsheid; maar dat hij 'een nieuw geloof' zocht.

Indien Stuiveling voor de schrijvers van de opstellen die zijn boek vormen, mensen had kunnen vinden die hun stof zó beheersten als Constandse de zijne, dan zou het geheel ons een verrijking van ons inzicht in Gorter en van ons indringen in de wijze waarop de Gorteriaanse gevoelens tot poëzie werden, hebben kunnen geven. Nu is dit slechts zelden ook maar ten dele bereikt.

* * *

Ik bedoel nu niet het dieptepunt van de bundel, dat we direct na de bijdrage van Constandse krijgen: het stukje waarin onder de titel: 'Herman Gorter en Henriëtte Roland Holst' door Prof. Brandt Cortius, niet alleen niets verteld wordt over de relaties tussen de twee figuren die gedurende een groot deel van Gorters leven voor velen de twee grote Marxistische dichters en denkers in Nederland waren, waarvan H. R. H. in Nederland overigens doorging als de meest 'echte' dichter – en die in ieder geval óók de arbeiders in hun gevoel raakte, wat met Gorter nooit zo diep en omvangrijk wat het aantal betreft is geweest – terwijl H. R. H. bij de marxisten internationaal als een volwassen figuur wordt beschouwd en G. alleen als een popularisator werd beschouwd.

Het stukje van B. C. vertelt dat er op een ogenblik een afspraak was dat Gorter en H. R. H. samen voor vertaling en Inleiding zouden zorgen van: 'A Dream of John Ball', een verhaal van de Engelse dichter, socialist bewonderaar der Middeleeuwen, die de volkskunst in ere wilde herstellen, het handwerk, als basis van de komende socialistische maatschappij zag, enz. enz. enz. Een merkwaardige figuur, wiens bekendheid in de toenmalige Nederlandse artistieke en culturele voorhoede niet verduidelijkt wordt, maar integendeel vertroebeld, door de mededeling dat in diezelfde tijd, Wibaut, die men later tijdenlang tot de marxisten zou rekenen, en die

14
persoonlijk een zwak voor Gorter had, de Britse Fabian Essays vertaalde. Morris behoorde allerm minst tot de Fabian Society, doch was een 'revolutionair' met anarchistische trekken, in wie men later, weer verwantschap met het marxisme ontdekte!!! Enfin uit dit alles zou een opstel te maken zijn, dat enig licht zou kunnen werpen op de geestesgesteldheid van die groepen Nederlandse artiesten, die op hun manier naar het socialisme wilden komen en bij wie Richard Roland Holst, man van Henriëtte en vriend van Herman, beeldend kunstenaar die toen al groot gezag had, een voor-aanstaande plaats innam.

Wat betekent, zo vraagt men zich af, dit alles voor Gorter, die toen al weer onbevredigd was door Spinoza en die op weg was naar Marx, waar hij tot aan het eind zijner jaren zou blijven?

Brandt Cortius zal het ons niet vertellen. Hij zal nagaan welk stuk van de vertaling door H. R. H. en welk door Gorter geleverd is. Maar dat blijkt, door verdwijning der archiefstukken niet mogelijk. En dan zijn we aan het eind gekomen van de beschouwingen, groot 28 blz., getiteld 'Herman Gorter en Henriëtte Roland Holst'. Garnt Stuiveling heeft, als redacteur, wel eens beter werk geleverd.

* * *

Fr. de Jong Edz. heeft, zoals men weet, degelijk werk geleverd in zijn boek over een typisch Nederlands Marxist: (J. Saks, 'Literator en Marxist' Een politieke Biografie). Kan hij ons in de 24 bladzijden die hij gebruikt, de aard en de betekenis van Gorters Marxisme schetsen? Ja, voor zover hij kan vaststellen dat Gorter maar op één wijze marxist is geweest. Op de wijze die hij nodig had om te laten zien dat een onaantastbare autoriteit, die niet-temin door Gorter geholpen moet worden om tot de psychologische inzichten te komen, die hem (Marx) ontbraken, altijd weer bewijst dat de echtste en diepste aller marxisten; Herman Gorter is geweest. Dat Gorter daarbij, op beslissende momenten de hulp van Anton Pannekoek nodig had, moet nog even vastgesteld worden. En dat doet de Jong ook. En dat Gorter daardoor ons de combinaties kon laten zien van een groot dichter en onfaalbaar kenner van het maatschappelijk gebeuren, benevens van politiek ziener zonder weerga, staat dan onaantastbaar vast. Zij die daarvan

15
niet overtuigd zijn behoren tot het genre der 'scharretjes', waarvan Gorter zich met afschuw afwendde.

En wat dus een heel erg*interessant deel van een boek over Gorter had kunnen zijn, een deel dat niet had mogen ontbreken, kan dan ongeschreven blijven. Wat nu het geval is!

* * *

Maar voor de politieke beschouwingen krijgen we nog twee opstellen. De Nederlandse politicus Gorter wordt ons geschetst door G. W. B. Borrie. 'Herman Gorter en Troestra' is het werk van iemand die over twee figuren uit onze vaderlandse politiek goede boeken schreef: over Wibaut, die als 'de Machtige', voor de gemeente-politiek der socialisten van de vorige generatie, en als bestuurder van Amsterdam een blijvende indruk achterliet, en over P. J. Tak, die niet alleen een figuur van betekenis was onder die liberalen die de overgang naar een algemeen progressieve politiek voltrokken, maar die tevens een leider was in het geestelijk leven van zijn tijd, door 'De Kroniek', een weekblad dat een onaantastbare reputatie van geestelijke moed verwierf, toen *hij* hoofdredacteur was.

Borrie meent te kunnen vaststellen dat er aanvankelijk politieke conflicten tussen Troelstra en Gorter bestonden waarin zowel de gematigd linksen als de meer radicalen uit die kring partij trokken voor Gorter, omdat de persoonlijkheid van Gorter sympathieker overkwam dan die van Troelstra die van alles een aanslag op zijn positie als leider maakte. De 'man van het beginsel', Gorter, mocht dan wel wat overdrijven, hij staat in Nederland altijd op dat hogere plan der 'getuigenissen', dat onderzoek naar politieke bekwaamheid en naar echte perspectieven overbodig maakt, zoal niet zondig.

Dat men, Gorter volgend, van het tijdperk der anarchistische getuigenissen, waaraan men, profeet Domela volgend, ternauwernood ontkomen was, zou terecht komen in dat der marxistische getuigenissen, was zelfs voor mensen die wel wisten dat kennis van zaken nodig was, niet voldoende om te beseffen dat men Troelstra en Vliegen nodig had om tot een echte politieke partij te komen. En, dat Tak, als hoofdredacteur, géén vervanging was voor Troelstra, die lid van de Kamer en Hoofdredacteur moest zijn, wilde hij zijn politiek leiderschap ten volle uitoefenen. Door

Troelstra dat redacteurschap te ontnemen op aandringen van de 'Marxistische' Nieuwe Tijdgroep, wier leider Gorter was, had men Troelstra, tegenover de buitenwereld onder curatele geplaatst. Dat Tak allerminst een marxist was, doch een volbloed reformist, wiens politieke opvattingen die van Gorter nauwelijks raakten, maakten de belediging die men Troelstra aandeed nog groter. En, mensen als Roland Holst en Gorter, Tak te horen prijzen en op diens herverkiezing als hoofdredacteur te horen aandringen, omdat de politiek van Tak zo flink en vast was, bewees dat zij in 'tactiek' (een woord dat ze gewoonlijk alleen gebruikten in de betekenis van sluwheid en geknoei) voor Troelstra niet wilden onderdoen.

Met dit verschil toch dat voor Troelstra 'tactiek' een wezenlijk en onmisbaar bestanddeel van de politiek was. En met de toevoeging, dat wie de Kroniek van het leven van Gorter in dit boek gelezen heeft, al wel weet dat Gorter, in de verhouding tot zijn vrouwen, een grote bedrevenheid in 'tactiek' aan de dag heeft gelegd.

Maar het politieke optreden van de marxisten werd doorkruist doordat Troelstra tot de open tegenaanval overging en hen duidelijk maakte dat de meerderheid van de partij, (en met name de echte arbeiders, de leiding van de vakbeweging en het kader in de afdelingen) zijn leiderschap wenste en genoeg had van het leiderschap der marxisten en van de 'dienstweigerings' die ze aan de dag legden als de partij toch de politiek van Troelstra gekozen had.

Dat in die periode de partij het niet zou hebben overleefd indien ze de politiek van Gorter had gekozen, komt m.i. in het stuk van Borrie onvoldoende naar voren. Met name waar de gebeurtenissen rondom de spoorwegstaking van 1903 behandeld worden.

* * *

Maar tenslotte werd de politiek van Gorter en van de 'Nieuwe Tijd'groep niet van 'rechts' overvleugeld, maar van 'links', als men de gangbare terminologie wil gebruiken.

Het was Wijnkoop met zijn Tribune-groep, die duidelijk maakte dat de werkelijke keuze *niet* ging: tussen Gorter, de terminologie van het edelmarxisme in de diverse schakeringen van de Nieuwe Tijd-groep en de diverse schakeringen van het reformisme, maar tussen een marxistische

partij, zoals die in het Nederland van die periode onbestaanbaar was, een partij zoals Wijnkoop die wilde, en een echte politieke partij die het toch al moeilijk genoeg had met alles wat anarchisme en confessionalisme in Nederland betekenden, waar het liberalisme ook nog grote aantrekkingskracht uitoefende op een 'proletariaat' dat uit een vertraagde industriële ontwikkeling begon te groeien.

Dat Gorter de kant van Wijnkoop koos, die bewust naar een scheuring dreef, is begrijpelijk, want voor hem was de aantrekkingskracht van wat men thans een 'gids'partij zou noemen, wel bijzonder groot. Maar toen Troelstra de uitweg liet zien van een 'gids-weekblad' met bekende marxisten in de leiding, ging de Nieuwe Tijdgroep, Roland Holst inbegrepen op dit aanbod in en de scheuring uit de weg.

En zelfs, Gorter, toen hij zag in welk milieu hij zou komen, wilde uiteindelijk de scheuring vermijden en werd in het Tribune-milieu voor zwakeling en aarzelaar uitgekreten. Hij ging uiteindelijk met de Tribunisten mee, probeerde de eenheid tussen de nieuwe partij en de oude te herstellen, maar bleef, toen die poging mislukte, bij de Tribunisten en werkte loyaal voor die partij. Doch hij heeft er zich nooit thuis gevoeld. Zijn geïnspireerde werken begon opnieuw, na 1914, op internationaal gebied. Borrie vertelt dit alles wel, maar met onvoldoende nadruk op alles wat dit betekende voor de zwakke kanten van gorter als wegwijzer in de marxistische politiek voor 'de wereld' wat hij juist toen wilde zijn.

* * *

In de 'Verzamelde Werken' die Gorter uitgaf toen hij met het officiële communisme van de Derde Internationale had gebroken, (een reeks die hij 'Het Communisme' noemde en die, behalve de brochures die hij voor de SDAP en later voor de SDP in Nederland had geschreven, een vertaling van het 'Communistisch Manifest' bevat, bevindt zich nog een vertaling. Het is: 'Staat en Revolutie' van Lenin, een boekje dat door Gorter uitbundig werd bewonderd omdat het z.i. aantoonde hoe door toepassing van de leuze: 'Alle macht aan de Raden' niet alleen de ware marxistische revolutie tot stand zou komen, maar tegelijkertijd het 'afsterven van de Staat' direct begint, 'opdat het proletariaat zelf tot regering worde. En dat is het waarop het aankomt.'

Lenin schreef het boekje in – volgens de toenmalige Russische jaartelling – augustus en september 1917. In die maanden was zijn partij, die in juli een poging had gedaan de macht te veroveren, na een nederlaag zó ontredderd, dat Lenin zelf uit veiligheidsoverwegingen naar Finland was gevlucht. Maar in oktober/november slaagde een nieuwe *staatsgreep*, die de opstandelingen aan de macht bracht en het Radenstelsel tot Russisch regeersysteem maakte, wat het nog altijd is, ofschoon ieder die iets van Rusland weet, óók weet dat die 'Raden' in het geheel niet meer functioneren. Zoals ieder ook weet dat in die Sovjet-Republiek een 'Staat' aanwezig is die alle staatsystemen die de geschiedenis ooit gekend heeft in absolute onderdrukking van de bevolking overtreft, en waarin het 'proletariaat' al evenmin enige macht bezit, als zelfs de communistische partij, die er de 'leiding' van zou hebben. Er is een onderdrukkings-apparaat van ongeëvenaarde omvang en genadeloosheid, met politie en geheime politie die als machinerie hun weefga niet kennen. En als er al niet één enkele dictator is, zoals in de tijd van Stalin, dan is er een klein groepje dictatoren dat alle beslissingen neemt op een wijze die aan de buitenwereld, óók aan de Russische buitenwereld, onbekend blijft, totdat de officiële beslissing wordt geproclameerd.

* * *

Dat het in Rusland, met het 'Radenstelsel' die kant uitging, heeft Gorter vrij spoedig ingezien. En in zijn 'Open Brief aan Kameraad Lenin' heeft hij uitgesproken dat de Russische leiders een gevaar waren voor die radenrevolutie in wier naam ze de macht hadden gegrepen. Ze zouden evenwel een diepgaande verontschuldiging hebben, want de maatschappelijke achterlijkheid, in marxistische zin, van Rusland, maakte een geïsoleerd blijvende proletarisch-communistische Russische revolutie niet mogelijk. Alleen als die werd aangevuld door de revolutie in een industrieel gebied, dus in feite in Duitsland, zou de communistische revolutie kunnen slagen. Tegen deze redenering hadden de vooraanstaande bolsjewiki van die tijd, Lenin en Trotski, géén bezwaar. Ze verkondigden dat zelf voortdurend en hadden de 'Communistische Internationale' juist tot dit doel geschapen. Maar ze waren het niet eens met Gorter dat de methode en de organisatievorm van die revolutie niet slechts vereiste dat men daarbij gebruik zou

maken van 'arbeiders-raden' doch dat ze uitsluitend uit 'arbeidersraden' zou bestaan, ja bovendien het gebruikmaken van de parlementaire methode en de verkiezingen en tevens van de vakverenigingen en de loonstrijd zou uitsluiten. En tegelijkertijd vonden ze dat de 'Sovjet-methode' alleen succes kon hebben als bolsjewistisch-communistische partijen van het Russische type de leiding van de strijd als geheel vast in handen hadden. Daarmee gaven ze in feite te kennen, dat de werkelijke gang van zaken in Rusland er een was geweest waarin de 'Raden' slechts een beperkte rol hadden gespeeld. Ze hadden de massa, die nog geen organitaie-vormen bezat, tijdelijk gebonden, en ze zo in het bereik gebracht van de propaganda der, ook nog zwakke politieke partijen. In die propaganda van demagogische aard, hadden de bolsjewistische groepen en leuzen op den duur het werkelijke doel bereikt. Dit was het doen ontstaan van een algemene chaos en het bereiken van een toestand, waarin het werken van een voorlopige regering belet werd. En met de arbeidersklasse had dit alles slechts weinig samenhang. Want de doorslaggevende raden waren die van de 'soldaten' geweest, die niet langer oorlog wilden voeren tegen de Duitsers. En die, daarnaast, omdat ze uit boeren bestonden, die een stukje land wilden, naar het dorp trokken en eigen grond in beslag namen.

In feite was de brochure van Lenin slechts van uiterst ondergeschikte betekenis geweest in het proces dat de Leninisten in staat stelde de macht te grijpen. Ze had een theorie gegeven, die de vele bolsjewistische leiders en kaderleden, die huiverden voor een te snelle verovering van de macht en voor het isolement dat daardoor zou ontstaan – en dat waren aanvankelijk de naaste medewerkers van Lenin geweest; Zinoviev, Kamenev, Stalin(!) – moeten bewijzen dat dit het zuiverste Marxisme was. Vandaar dat het een onleesbare aaneenschakeling van Marx-citaten was. Maar tegelijkertijd had het alle wilde, chaotische anarchistische elementen, die voor chaos en gewelddaden geporteerd waren, maar die tegelijkertijd de bolsjewiki, met hun bekende autoritaire neigingen wantrouwden, ervan moeten overtuigen dat de bolsjewiki een vrije maatschappij nastreefden, waarin werkelijk de massa het voor het zeggen zou hebben en regeringen en staat, voorgoed zouden verdwijnen.

Daar Gorter van dit alles geen flauw idee had, ligt voor de hand, want zijn

politiek inzicht bestond nu eenmaal slechts uit Marx-citaten. En hij kende vermoedelijk niet eens de beroemde artikelen, waarin Rosa Luxemburg in de 'Neue Zeit' had gewaarschuwd tegen de organisatorische beginselen van Lenin.*

Wat echter een schandaal is, dat is dat Stuiveling het schrijven van het slotdeel over de politiek van Gorter in het tijdperk van de 'Open Brief' heeft opgedragen aan De Liagre Böhl, die al in zijn proefschrift over Gorter als Nederlands radicaal, bewezen had dat hij van dit alles geen flauw benul had. Zo is alles wat in het stuk van Böhl over Rusland staat beneden iedere kwaliteit. En als dan de echte 'Grote Briefperiode' aan de orde komt, die in feite betrekking heeft op Duitsland, dan daalt die kwaliteit nog lager.

Zelfs de bewering dat Lenin de grond-idee van zijn 'Staat en Revolutie'-brochure zou ontleend hebben aan Gorters theoretische leider en vriend Pannekoek is nonsens. Pannekoek wordt in het boekje van Lenin even aangehaald, en (met veel voorbehoud), geprezen tegenover de staatsopvattingen van Kautsky, die in Lenins brochure, als de schandelijkste renegaat wordt geschilderd.

Dat Rosa Luxemburg het uiteenjagen van het Russisch Parlement, dat na de enige vrije verkiezingen, die Rusland ooit had en die gehouden werden nadat de 'Putsch' der bolsjewike had plaats gehad en de 'Raden-regering' was gevormd, een zodanig schandaal vond dat ze in de gevangenis begon met wat tenslotte een fundamentele critiek van de 'bolsjewistische' revolutie zou worden, wordt in het stukje van Böhl ternauwernood vermeld. Dat die verkiezingen duidelijk bewezen dat het Russische volk met overweldigende meerderheid een radenregering afwees, enz., enz., enz., daar horen de lezers die de idee van de raden-regering als het grote inzicht van Gorter-Pannekoek gepresenteerd krijgen geen woord van.

* Dat de belangrijkste brochure die Lenin ooit schreef: 'Wat moeten we doen?' uitging van een *terloopse opmerking van Kautsky*, nl. dat de arbeidersklasse uit zichzelf niet tot het socialisme komt doch slechts tot een 'vakvereniging-bewustzijn' en dat 'het socialisme' er door de intellectuelen wordt ingedragen, wordt nergens vermeld. En wat dit betekende voor 'het marxisme' heeft Kautsky nooit onderzocht, laat staan dat Lenin of Gorter het ooit deden. Maar ook dat wordt verder verzwegen.

En om op Duitsland te komen, waar Gorter de Raden-idee, als de weg der toekomst prees, daarover horen ze wel – en passant – dat de Duitse Raden op hun eerste congres iedere navolging van het Russische radensysteem afwezen, maar ze moeten de indruk krijgen dat de Duitse communisten in feite in meerderheid vóór de Gorteriaanse raden-ideologie waren, ondanks de opvattingen van Rosa Luxemburg, want Böhl legt er de nadruk op dat, dat (ná de scheuring in de KPD, de Gorteriaanse KAP wel 38 000 leden telde (bij een bevolking van zeventig miljoen) terwijl de restant-KVP, na haar mislukte Putsch – en na de dood van Luxemburg en Liebknecht, er nog minder had!

De Gorteriaanse Idee, van een Raden-politiek wordt hier verdedigd met wat men een schandelijke geschiedvervalsing zou moeten noemen, als men niet de indruk kreeg dat Böhl van de geschiedenis niets weet en alleen maar uitdrukking geeft aan mythen en gevoelens die tegenwoordig in kringen leven die zichzelf voor ultra-radicaal houden.

* * *

Nu vind ik het helemaal niet nodig dat men in een bundel over Gorter diens politiek en maatschappelijke inzichten een grote plaats geeft. Maar als men het doet, moet men het niet door mensen laten doen, die het op z'n best een beetje schraaltjes doen; en die, zoals in het geval Böhl, het bidprentje maken dat de gelovige Gorterianen voor het stralend portret van hun alzijdig en heilige Godheid houden.

Van Stuiveling mocht men verwachten dat hij dit zou voorkomen.

* * *

Als ik blijf beweren dat Gorter een van de zeer grote dichters is geweest van alle tijden, dan vind ik in deze bundel, die ruim 50 jaar na zijn dood uitkomt, géén bijdrage die dit duidelijk maakt door hem te confronteren met werk dat later verscheen of met opvattingen die nu gezag hebben.

* * *

Ik vind een 'Kroniek van zijn leven', iets waarvoor ik dankbaar ben, omdat ik eigenlijk maar weinig van dat leven kende. Maar het is wel een conventionele kroniek, zoals men die uit de kring van de Gorterianen mocht verwachten. Over Gorter als denker, vind ik een goede aanloop voor zover het de Spinozistische periode betreft. Maar over Gorter als marxist, maat-

schappelijk denker en politiek denker, is het mager, om het maar vriendelijk te zeggen. En zover Gorter probeerde een origineel maatschappelijk denker en politicus te zijn, is het abominabel en leugenachtig. En men blijft heel hoffelijk als men samenvattend zegt: 'Neen, dit is Gorter niet'.